

Nad básnickou tvorbou Aloise Volkmana

Normalizační atmosféra sedmdesátých a osmdesátých let minulého století velmi výrazným způsobem zasáhla celou českou kulturu. Zejména literatura, vnímaná jako jedna z hlavních nositelek předchozího společenského pohybu, byla podrobena tvrdé represi. I přes zjevnou nemožnost principiálního návratu k dogmatické ideologičnosti padesátých let, byla literatura opět chápána jako součást tzv. ideové nadstavby, sloužící k prosazování stranicko-politických cílů. Hlavním úkolem a posláním literatury - krutě postižené odchodem mnoha významných tvůrců do exilu či jejich administrativním umlčením - mělo být přitakávání soudobé životní praxi „reálného socialismu“, jeho tristně povrchní konzumnosti. Jestliže se řada konformních prozaiků pokoušela navazovat na zprofanovanou linii budovatelského románu, zasazující jedince do kolektivních souřadnic, poezie měla být jednoznačnou oslavou života v současné společnosti, zajišťující člověku život bez rizika a existenciálních krajností. Toto programově propagované „pozemšťanství“ poezie mělo být oficiálně ideologicky preferovanou protiváhou jakékoli spirituálně či existenciálně orientované básnické výpovědi, relativizující lidský osud a postavení člověka ve světě. Návrat k neumannovské horizontále a nezvalovské smyslovosti byl zcela čitelný, což se také výrazně projevovalo v básnické tvorbě normalizačního dvacetiletí. Navzdory zdůrazňovanému „pozemšťanství“ nalézáme však v soudobé básnické tvorbě i jisté průniky jinakosti, s níž reflektovali skutečnosti někteří básníci (Josef Suchý, Zuzana Nováková-Renčová, Miloš Vodička, Jiří Rulf atd.), stojící povětšinou mimo oficiální literární struktury.

Jedním z básníků, který nepřijal povrchnost oné „pozemšťanské“ horizontály, byl také A l o i s V o l k m a n (1937), s jehož prvními verši se mohli čtenáři setkat už v šedesátých letech v různých časopisech. Knižního debutu se dočkal až bezmála jako čtyřicátník, když mu vyšla básnická sbírka Malá vizita (1976), aby mohl poté v následujících letech oslovit čtenáře dalšími dvěma básnickými sbírkami (Tlak mé krve, 1979 a Bez receptů, 1983). Trojice těchto básnických knih určila posléze jeho místo v současné české poezii a přiřadila jej víceméně do blízkosti těch básníků, kteří chtěli svým veršem rehabilitovat všednodennost, vyhýbaje se patosu a přemíře lyrčnosti. Souvislost s poezií, jak ji v tehdejší básnickém kontextu reprezentovala zejména tvorba básníka a vědce Miroslava Holuba, zvýrazňovala Volkmanova profese lékaře. Lékařské prostředí a neustálý dotek s lidskou bolestí a slabostí spoluvytvářejí charakter veškeré jeho básnické tvorby. „Toužím po poezii stručné/ a přesvědčivé jako diagnózy“ – tak charakterizuje Volkman své básnické úsilí, vědom si faktu, že „prochází bolestmi druhých/ nenachází smysl v melodii slov/ slova musí hledat/ k

jinému užívání“. Těmito básnickými verši je v podstatě určen charakter Volkmanovy poezie: objektivizující předmětnost má omezit vpád lyrična, stálé úsilí vtáhnout konkrétní detail do roviny obecného smyslu a touha nalézt přesně vymezený námětový prostor, v němž může být postižen celek světa přes jeho nepatrnou část. Tyto básnické snahy, byť ne vždy naplněné odpovídajícím tvůrčím gestem, ovlivňují jeho pohled na realitu, jeho celkový básnický habitus. Volkmanovo tíhnutí ke zkratkovité aforističnosti, jeho obliba paradoxu i civilnost básnického slovníku dokládají jeho racionální vztah ke skutečnosti. Všechny složky jeho básní jsou většinou podřízeny básnickou hodnotícímu postoji, jehož koncentrace se projevuje především v závěru básně, v úsilí po výrazné pointě, podtrhující smysl básnické výpovědi. Souvisí s tím také Volkmanova intelektuální touha po určitém zobecnění; mnohá fakta i věci, s nimiž se v jeho poezii setkáváme, chtějí plnit zástupnou funkci symbolické zkratky. Lékařská profese ovlivnila nejen obraznost a slovník Volkmanovy poezie („bílé zarouškované městské čtvrti/ pod narkózou mrazu“), ale – a to je podstatné – také vnitřní svět jeho básnické tvorby. Stálá blízkost k slabosti a utrpení člověka, pohled za oponu lidské sebestřednosti, kde „vozík z patologie drkotá zuby / nerovné dlažby / do našich životů“, propůjčil jeho veršům nedeklarovaný rozměr existenciální, jímž se tyto verše vymezovaly vůči převládajícímu „pozemšťanství“. A každý rozměr existenciální povahy nemůže pominout téma naší konečnosti, tedy smrti. Ze setkání s touto lidskou konečností také vyrůstá étos jeho veršů, étos básníka – lékaře, chápajícího svou profesi jako poslání a službu bližnímu. Nejen přihlášením se k odkazu velkého lékaře a křesťanského humanisty Alberta Schweitzera (báseň Před portrétem A. Schweitzera) dává A. Volkman na srozuměnou svůj křesťanský pohled na člověka a jeho utrpení.

Díky těmto vnitřním dispozicím, civilní sdělnosti veršů a nepatetické autentičnosti, oslovila poezie Aloise Volkmana četné čtenáře a svou neideologičností představovala Jednu

z výjimek v básnickém kontextu sedmdesátých a osmdesátých let. Právě touto výjimečností prokázala básnické hodnoty, překračující tehdejší literární horizont; proto ji znovu chceme připomenout čtenářům, kteří chtějí v labyrintu postmoderní relativnosti nalézt pevný bod životního smyslu a cíle, byť by k němu vedla bolestná cesta.

Jaroslav Med